

ADAM BEDNARCZYK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

DOI 10.33896/POrient.2021.1–4.8

MIKOŁAJ MELANOWICZ, *JAPONSKIE FASCYNACJE*.
SYLABUS KULTURY WSPÓŁCZESNEJ,
WYDAWNICTWO ADAM MARSZAŁEK, TORUŃ 2021,
321 STRON

Rozpocznę od pytania: czy można stworzyć kompendium / podręcznik / vademecum, które będzie budziło fascynację odległą i odmienną od naszej kulturą? Z natury rzeczy podręcznik ma charakter czysto edukacyjny i w uporządkowany sposób pozwala zaznajomić się z daną dziedziną wiedzy. Kiedy jednak podręcznik staje się czymś więcej niż zbiorem podstawowych wiadomości? Odpowiedź na to pytanie daje książka autorstwa Mikołaja Melanowicza – współtwórcy polskiej japonistyki oraz wybitnego znawcy literatury i kultury Japonii. Pokazuje ona, że kluczem jest tutaj umiejętność zestawienia faktów z osobistymi wspomnieniami i doświadczeniami autora. Tego rodzaju urozmaicenie treści pozwala nie tylko lepiej poznać samego autora, wybrane (a często nieznane wcześniej) wątki z jego biografii i drogi prowadzące go przez lata do coraz bardziej pogłębionego rozumienia kultury, która zafascynowała go w młodości, ale przede wszystkim opowiedzieć o wielu zagadnieniach w sposób bardziej subiektywny, przekonujący i w rzeczywistości mogący budzić u czytelnika pragnienie jeszcze lepszego ich poznania.

Wyjaśnienie przyjętego przez autora formatu publikacji znajduje się już w podtytule, który brzmi: *Poszerzony sylabus współczesnej i nowszej kultury Japonii – nieco osobisty*. Sylabus kojarzy się niewątpliwie z wykazem zagadnień i tematów, które student musi przyswoić w ramach uczestnictwa w wybranych zajęciach. Książka Mikołaja Melanowicza nie jest jednak skierowana wyłącznie do studiujących lub dopiero rozpoczynających studia japonistyczne, ale – jak we wstępie podkreśla autor – przede wszystkim zainteresowanych Japonią licealistek i licealistów, a więc do tych, którzy dopiero rozwijają swoje pasje i stają przed wyborem kierunku studiów. W założeniu autora prezentowane opracowanie ma ułatwić „wybór dziedziny zainteresowań i skrócić drogę do fascynacji i profesjonalnej znajomości niezwyklej kultury wytworzonej przez Japończyków” (s. 9). Każdy japanofil odkrywa(ł) Japonię na swój własny sposób, gdyż wachlarz zainteresowań różnymi aspektami kultury japońskiej jest szeroki, podobnie jak źródła informacji na jej temat. Zmienił się niewątpliwie sposób pozyskiwania wiedzy, który został zdominowany przez internet. Czy w związku z tym można oczekiwać, że przynajmniej część wydawanych dzisiaj książkowych opracowań będzie stanowić inspirację dla młodzieży, pragnącej lepiej zrozumieć fascynującą Japonię? Jestem przekonany, że tak, o czym doskonale świadczy recenzowana praca.

Książka *Japońskie fascynacje* jest niejako kontynuacją („drugim tomem”) wydanej przez autora w 2020 r. pod tym samym tytułem publikacji stanowiącej antologię „esejów pisanych na marginesie”¹.

---

¹ Jak autor wyjaśnia we wstępie, „[...] od lat 60. XX w. powstawały recenzje, szkice, eseje i artykuły publikowane w popularnych czasopismach ogólnopolskich. Dziś są one zapomniane i raczej niedostępne”, dlatego też postanowił je „ożywić przy okazji publikacji esejów ogłaszanych na portalu internetowym *Pisarze.pl*”, do czego zainspirowali go redaktor naczelny wspomnianego portalu, poeta Bohdan Wrocławski oraz krytyk Janusz Termer. Samo opracowanie, co Melanowicz podkreśla w sposób szczególny, ma być „wyrazem «mojej Japonii», to znaczy takiej, jaką poznawałem i przy-

O ile pierwszy tom zawiera sześćdziesiąt numerowanych szkiców², tom drugi jest podzielony na jedenaście (nienumerowanych) części („rozdziałów”), które następnie dzielą się na kilka do kilkunastu podrozdziałów. Autor rozpoczyna swój wywód od uporządkowania definicji i ogólnego wprowadzenia do źródeł współczesnej kultury Japonii. Opierając się na teorii cywilizacji i jej różnych ujęciach na przestrzeni kilkunastu ostatnich dekad, autor kreśli polityczno-społeczną historię przemian w Japonii okresu Meiji jako głównego źródła nowoczesnego państwa. W rozdziale drugim pt. „Kultura jako dorobek duchowy człowieka” położono nacisk na idee, ideologie i przemiany, które legły u podstaw filozoficzno-religijno-etycznej mozaiki współczesnej Japonii. Obok zarysu kulturowego dziedzictwa dawnej Japonii, wskazania na zmiany, jakie zaszły w języku japońskim, i wpływie tego zjawiska na kształtowanie się nowoczesnej literatury i szerzej całej kultury, autor ukazuje sytuację poszczególnych wyznań oraz prądów myślowych, oddziałujących na duchowość Japończyków po Restauracji Meiji, na przełomie XIX i XX w., aż po okres II wojny światowej. Interesujący jest także rozdział trzeci, który dotyka kwestii oświaty w Japonii. Upowszechnienie się edukacji oraz rozwój szkół w okresie modernizacji pozwolił Japonii na wyraźne zaznaczenie swojej obecności na arenie światowych mocarstw w pierwszej połowie ubiegłego wieku, a w drugiej – dołączenie Japończyków do globalnej elity badaczy mających ogromny wkład w przesuwanie kolejnych granic współczesnej nauki.

Ważną część książki stanowi korpus zagadnień związanych *stricte* z literaturą. Autor w pierwszym zdaniu podkreśla, że „literatura japońska jest częścią dziedzictwa ludzkości, nazywanego literaturą światową” (s. 87) i pokazuje, w jaki sposób japońskie dzieła prozy stawały się „światowymi”. Prezentacja *in nuce* poszczególnych nurtów literackich, ich przedstawicieli i utworów od końca XIX w. po początek wieku XXI nie ma pełnić wyłącznie roli fachowego i starannie dokonanego przeglądu pisanego dorobku japońskiej kultury, ale w zamiśle autora ma być również pewnego rodzaju drogowskazem do dalszego zgłębiania wiedzy, „szczegółem w drabinie, po której czytelnik może się wspinać, sięgając do podręczników, internetu (najlepiej w języku japońskim) czy konkretnych tekstów literackich” (s. 88, przypis 3). Podobną funkcję pełni kolejny podrozdział poświęcony poezji – od jej form klasycznych po nowożytny haiku, popularne i uprawiane do dnia dzisiejszego.

Kolejny rozdział opracowania stanowi „Literatura popularna”, która została wyodrębniona przez autora z ogólnego nurtu literatury prozatorskiej. Należy docenić taką decyzję autora i zgodzić się z jego argumentami, że „w programach nauczania literatury japońskiej powieść popularna jest niedoceniana lub nawet lekceważona jako gatunek należący do literatury «niskiej», podczas gdy preferowana jest proza artystyczna, nazywaną «wysoką»”, a „z wielu powodów powieść popularna zasługuje na większą uwagę czytelnika i krytyka akademickiego. Jest ona bowiem ważną dla Japończyków częścią fikcyjnej i wirtualnej rzeczywistości kreowanej przez kulturę narodową. Powieści i opowiadania popularne stanowią bowiem nadal źródło wiedzy, rozbudzania wyobraźni i pamięci o doświadczeniach bohaterów minionych, współczesnych, jak i przyszłych światów” (s. 173). Omawiany rozdział zawiera zatem informacje o m.in. początkach powieści popularnej w latach dwudziestych i trzydziestych XX w., przenikaniu się literatury popularnej i artystycznej po 1945 r., powieści historycznej i detektywistycznej oraz kryminałach o tematyce współczesnej, powieściach obyczajowych i erotycznych. Ostatnia część jest poświęcona Kirino Natsuo i jej wizji mrocznych stron Japonii.

Dalsze rozdziały książki opisują współczesne formy wyrazu artystycznego oraz tradycyjne rzemiosło, a więc główne elementy materialnego i niematerialnego dziedzictwa kultury Japonii. W części „Teatr i dramaty” czytelnik otrzymuje cenne informacje na temat transformacji starszych i rozkwitu nowych sztuk scenicznych. Takie zagadnienia jak kształtowanie się i popularyzacja teatru telewizyjnego, a przede wszystkim omówienie Muzeum Teatru to tematyka wciąż mało znana i prezentowana polskiemu czytelnikowi. Równie wartościowy jest podrozdział przybliżający performance taneczne *butō*, które niezmiennie fascynują swoją ekspresyjnością i nowoczesnością

swoim, czerpiąc impulsy tylko z niewielkiej części przestrzeni niezwykle bogatej i oryginalnej kultury japońskiej”. Por. Melanowicz 2020, s. 3.

² Pomimo zastosowanej numeracji poszczególnych esejów, są one jednak pogrupowane tematycznie i podzielone na sekcje zatytułowane następująco: „Piętno wojny” (szkice 1–8), „W literaturze jest nadzieja” (szkice 8–41), „Spotkania ze sztuką i teatrem Japonii” (szkice 42–47), „Film: Kurosawa, Ōshima i tajniki Wschodu” (szkice 48–52) i „Spotkania na Hokkaido, w Tokio i Kioto” (szkice 53–60).

formy. Ogromny wpływ na odbiór japońskiej kultury (popularnej) mają również film, manga i anime. To właśnie te media najsilniej oddziałują na młodych ludzi – licealistów i przyszłych adeptów studiów japonistycznych, których pierwsza fascynacja odległą kulturą wyspiarskiego kraju położonego na wschodnich rubieżach Azji rodzi się najczęściej w rezultacie zetknięcia się z oryginalnym „komiksem” japońskim, filmem animowanym czy też niepowtarzalnym klimatem kina tworzonego przez reżyserów z Japonii. Również zarys sytuacji współczesnego i nowoczesnego malarstwa, kaligrafii, a także ceramiki japońskiej w przystępny i jasny sposób ukazuje przemiany i różnorodność sztuk wizualnych. W tym miejscu wydaje mi się zasadne przesunięcie podrozdziału poświęconego ceramice po temacie „Nowe drzeworyty (*shinhang*)”, a jeszcze lepiej do ostatniego rozdziału omawiającego rzemiosło.

Przedostatni rozdział książki poświęcony jest muzyce japońskiej. O ile się orientuję, jest to pierwsze tego typu zwięzłe, a jednocześnie kompleksowe omówienie twórczości muzycznej głównie dwudziestowiecznych artystów japońskich. Poza przypomnieniem interesującego artykułu „Drogi rozwoju muzyki japońskiej”, czytelnik odnajdzie tutaj wiele informacji o początkach muzyki symfonicznej, „obywatelskich musicalach”, japońskiej muzyce popularnej czy wreszcie – co warto szczególnie podkreślić – polsko-japońskich relacjach na niwie muzyki.

Pracę kończy sześcioczęściowy rozdział poświęcony wytwórczości manualnej. Autor w pierwszej kolejności prezentuje bogaty świat tradycyjnego japońskiego rzemiosła artystycznego, które niezmiennie do dnia dzisiejszego wzbogaca kulturę narodową. W dalszej części można odnaleźć charakterystykę rodzimych tekstyliów i sposobów ich wytwarzania, a także tkanin artystycznych produkowanych w warsztacie Tatsumury w Kioto. Autor zwraca również uwagę na miejsce bambusa i drewna w tradycyjnym rzemiośle japońskim oraz różnorodność przedmiotów użytkowych i dzieł sztuki pokrywanych laką (jap. *urushi*) – rozpowszechnioną od wieków na Archipelagu Japońskim i odporną na działalność wielu czynników roślinną żywicą. Dalsza część rozdziału przybliży *furoshiki*, czyli tradycyjne chusty służące do pakowania rozmaitych rzeczy, a także japońską kulturę kulinarną, którą wpisano na listę dziedzictwa światowej kultury niematerialnej.

Podsumowując, recenzowana książka to pierwszy tego rodzaju przewodnik po współczesnej kulturze Japonii. Można ją nazywać podręcznikiem, vademecum czy kompendium – każde z tych określeń będzie trafne, jednak to, co jest najistotniejsze, to przemyślane zestawienie informacji, zaprezentowane w nowatorskim formacie – sylabusa. Autor zadbał nie tylko o listę słów kluczowych, które zwracają uwagę czytelnika na najistotniejsze nazwiska, terminy czy zjawiska, ale również o krótką listę lektur do każdego podrozdziału – w tym do bardzo licznych własnych monografii, artykułów i przekładów. Cennym dodatkiem, wzbogacającym zawartość całego opracowania, są ilustracje z prywatnego archiwum autora (szkoda tylko, że jest ich tak mało!). Nie są to jedyne walory tej książki, gdyż – jak już wspomniałem – kluczowe jest nadanie jej charakteru osobistego, gdzie fakty, opisy i analizy zostały wzbogacone wspomnieniami i doświadczeniami samego autora. Ten element sprawia, że czytelnik miejscami zdaje się być „oprowadzanym” po różnych zagadnieniach przez osobę, która miała możliwość spotkać wymienianych w książce pisarzy, rozmawiać z artystami czy odwiedzać ważne dla japońskiej kultury miejsca. Książka Mikołaja Melanowicza jest swego rodzaju pomostem, na którym spotyka się pielęgnowana od ponad pół wieku przez autora tytułowa fascynacja Japonią z całą powojenną historią kultury tego niezwykłego kraju. Trudno, aby taka praca nie stała się inspiracją dla pragnących poznać i zrozumieć ojczyznę sumo, anime, sushi, Kawabaty czy Kurosawy, w której tradycja spleta się z nowoczesnością, a to, co wschodnie, łączy się z tym, co zachodnie.

BIBLIOGRAFIA

- Melanowicz, Mikołaj. *Japońskie fascynacje. Eseje pisane na marginesie*. Wydawnictwo Adam Marszałek, 2020.
- Melanowicz, Mikołaj. *Japońskie fascynacje. Sylabus kultury współczesnej*. Wydawnictwo Adam Marszałek, 2021.